

**Educatief pakket
'Gif mo Goaze'**

www.gifmogoaze.be

west-vlaanderen
de gedreven provincie

Gif mo Goaze – met de klas

Concept: een houvast voor leerkrachten (en ook gidsen) die de tentoonstelling met een groep bezoeken, zodat ze zich kunnen voorbereiden en ter plekke de groep begeleiden.

Doelgroep: vierde, vijfde en zesde leerjaar

1 LESBRIEF

1.1 INLEIDING

Ter voorbereiding van de aanleg van een nieuwe Fluxys gasleiding werd in 2014-2016 een traject van maar liefst 80 km archeologisch onderzocht, van Alveringem tot Maldegem. Een volledige doorsnede van de provincie West-Vlaanderen en een van de grootste archeologische opgravingen van de laatste decennia in Vlaanderen.

De pijplijn moest woonkernen vermijden en vooral door landelijk gebied gaan. Het ging daarom vaak om archeologisch onontgonnen gebied. Zo leidde het onderzoek tot meer dan 200 nieuwe archeologische vindplaatsen, over ruim 80 kilometer. Goed voor een pak nieuwe inzichten en verrassende ontdekkingen. De uiteindelijke dataset is ongezien, met sporen van 4.000 jaar landschap, bewoning, begraving, ambachten en conflict.

De resultaten van dit onderzoek leveren meer dan 170.000 vondsten, 200 skeletten, 100 Romeinse brandrestengraven, verschillende grafheuvels uit de metaaltijden en tal van sporen van bewoning over alle perioden heen. Samen met de partners werden de mooiste vondsten en verbluffendste resultaten geselecteerd om te tonen aan het grote publiek tijdens een reizende tentoonstelling.

Van oktober 2022 tot zeker het najaar van 2023 reist de tentoonstelling langs het originele pijplijn-traject, met onder andere al haltes in Langemark, Hooglede, Maldegem, Beernem, Kortemark, Vleteren, Oostkamp en Torhout.

Het doel is om de resultaten van de opgraving aan zoveel mogelijk mensen te kunnen tonen, en dan zeker de mensen uit de buurt. Het is een ideale gelegenheid om lokaal en laagdrempelig ook met de klas een bezoek te brengen.

1.2 AANPAK IN DE KLAS

Bezoek met de klas de tentoonstelling op een moment naar keuze – alle locaties zijn tijdens de schooluren toegankelijk. Dat kan op eigen houtje, maar indien gewenst kan je ook een gidsbeurt aanvragen. Op de website www.gifmogoaze.be kan je alle praktische informatie per locatie terugvinden.

Als voorbereiding op het bezoek beluister je met de klas de podcast die hiervoor speciaal werd ontwikkeld, leeftijd 8+ (14 min), door Het Geluidshuis (zie 2. Intro in de klas). We maakten ook een tekst die de inhoud van de tentoonstelling schetst en waaruit de leerkracht een selectie kan maken – bijvoorbeeld zaken in de buurt van de school – om aan de klas al te vertellen.

Tijdens het bezoek kan de leerkracht verder uitleg geven aan de hand van de leidraad, en er is een kleine opdracht (archeologie bingo) die de aandacht van de leerlingen kan

vasthouden (zie 3). Terug in de klas kan de leerkracht indien gewenst aan de slag met de afsluitende opdracht (zie 4).

1.3 LEERPLANDOELLEN EN EINDTERMEN

- De leerlingen leren over het wat, waarom en hoe van archeologie;
- De leerlingen leren over hun omgeving en ontwikkelen cultureel en historisch bewustzijn;

Eindtermen basisonderwijs:

- Mens en maatschappij (Tijd) 3.9: de leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.
- Mens en maatschappij (Tijd) 3.10: de leerlingen beseffen dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf.
- Mens en maatschappij (Ruimte) 4.12: de leerlingen kunnen in een landschap gericht waarnemen en ze kunnen op een eenvoudige wijze onderzoeken waarom het er zo uitziet.
- Mens en maatschappij (Brongebruik) 5.1: de leerlingen kunnen op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen.
- Wetenschappen en techniek (Natuur) 1.1: de leerlingen kunnen gericht waarnemen met alle zintuigen en kunnen waarnemingen op een systematische wijze noteren.
- Wetenschappen en techniek (Natuur) 1.6: de leerlingen kunnen illustreren dat de mens de aanwezigheid van organismen beïnvloedt.
- Wetenschappen en techniek (Techniek) 2.5: de leerlingen kunnen illustreren dat technische systemen evolueren en verbeteren.
- Leren Leren 3: de leerlingen kunnen op systematische wijze samenhangende informatie (ook andere dan teksten) verwerven en gebruiken.
- Sociale Vaardigheden 1.6: de leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

2 INTRO IN DE KLAS: ARCHEOLOGIE... WAT IS DAT?

Luisteroefening podcast Wetenschapje: Heeft Atlantis ooit bestaan? (17min)

[Podcast | Wetenschapje](#)

 Ergens op de bodem van de Atlantische Oceaan zouden restanten liggen van het mythische rijk Atlantis. Al eeuwenlang zijn mensen op zoek naar deze gezonken stad. Wat zou er nog allemaal verstopt liggen op de bodem van de zee? Of onder de grond? Leen en archeologe Caroline ploeteren en wroeten samen in de aarde, op zoek naar schatten. Doe je mee?

Voorstel: na het beluisteren van de podcast moeten de leerlingen enkele vragen beantwoorden. Kan met open vragen, ja/nee, meerkeuze, woordjes invullen in de zin...

Bijvoorbeeld:

- Hoe diep doe je aan archeologische opgravingen? En waarom?
- Hoe komen vondsten in de bodem terecht?
- Van wie zijn de archeologische vondsten?
- Archeologen gebruiken niet alleen een truweel en een borsteltje. Wat nog allemaal?

- Soms zijn archeologische sporen boven de grond zichtbaar op de velden, in de gewassen. Waarom is dat zo?

3 BEZOEK AAN DE TENTOONSTELLING

3.1 PRAKTISCHE INFORMATIE

3.1.1 Vrij klasbezoek

Klasbezoeken op eigen initiatief: bekijk in de kalender op www.gifmogoaze.be wanneer de expo in je buurt getoond wordt, en bereidt het bezoek voor aan de hand van deze bundel. Ook openingsuren, exacte adressen en contactgegevens vind je daar.

3.1.2 Gegidst bezoek

Liever een gegidst bezoek? Kijk op de website of er specifieke dagen voorzien worden in de gemeente naar keuze, of contacteer erfgoed@west-vlaanderen.be met de vraag of het mogelijk is een gidsbeurt te boeken (met voorkeur van expo-locatie en data duidelijk aangegeven).

3.1.3 Subsidie bezoek erfgoedlocaties

De Provincie wil het bezoek aan West-Vlaamse erfgoedlocaties door scholen, jongeren, jeugdverenigingen en kansarmen stimuleren door tussenkomst in de kosten zoals transport, toegangsgelden en gidsen. Een belangrijk onderdeel is het educatief karakter van het erfgoedbezoek. Het betreft een inhoudelijk relevant bezoek waarbij de doelgroepen West-Vlaams erfgoed ontdekken met een gids of een educatief pakket en dat in klasverband of groepsverband voorbereiden of verder verwerken.

De kosten voor het huren van een bus kunnen tot 70% teruggevraagd worden via deze [provinciale subsidie bezoek erfgoedlocaties](#). Het aanvragen is eenvoudig, maar doe dit best een maand voor het eigenlijke bezoek (al nemen we in dit geval alle laattijdige aanvragen ook mee: let wel, je moet goedkeuring hebben vóór de uitgave gedaan wordt; achteraf is NIET mogelijk).

3.2 LEIDRAAD VOOR LEERKRACHT OF GIDS

Met deze informatie kan een gids of leerkracht de leerlingen rondleiden in de tentoonstelling. De belangrijkste informatie per paneel wordt samengevat.

3.2.1 Intro

In 2014–2016 kwam er een grootschalig archeologisch onderzoek, dwars door West-Vlaanderen. Want gasnetbeheerder Fluxys werkte toen aan een aardgasleiding doorheen de provincie: van de Franse grens in **Alveringem** tot aan **Maldegem**, met aftakking van **Houthulst** tot **Langemark-Poelkapelle**. Een heel traject, maar tegelijk was deze volledige doorsnede een buitenkans voor archeologisch onderzoek!

Deze pijplijn moest woonkernen vermijden en vooral door landelijk gebied gaan. Archeologisch ging het daardoor vaak om gebieden die nooit eerder onderzocht werden. Zo leidde het archeologische onderzoek over ruim 80 km tot meer dan 200 nieuwe vindplaatsen. Goed voor een pak nieuwe inzichten en verrassende ontdekkingen.

De uiteindelijke dataset is ongezien, met sporen van 4.000 jaar landschap, bewoning, begraving, ambachten en conflict.

3.2.2 Het archeologisch onderzoek

Vooraf brengen de archeologen alle info samen: archeologische bronnen, historische kaarten en luchtfoto's uit de Eerste Wereldoorlog, maar ook landschappelijke gegevens. Daarmee schatten ze sites in en bereiden ze het onderzoek voor.

Deze pijplijn van 90 cm doorsnede vraagt om een sleuf van minstens 3 m en een werfzone van 30 tot 60 m breed. Waar de kraan de grond in gaat en aarde weggraaft, moeten de archeologen controleren of er archeologische restanten zijn.

Bij dit project kozen de archeologen voor een centrale proefsleuf van 5 m. Vond men daar archeologische sporen, dan werkte men over de volle 30 m. De sleuf voor de pijplijn is ongeveer 2 m diep, maar de archeologen gaan niet altijd tot die diepte. Ze graven tot ze geen archeologische sporen meer opmerken en de onverstoorde moederbodem bereiken, en dat is meestal maar 50 cm tot 1 m.

Een groot deel van de aardgasleiding loopt door de kernzone van de Eerste Wereldoorlog. Daar stoot je makkelijk op explosieven. Voor en tijdens het archeologisch onderzoek werd dus continu onontploffte munitie opgespoord en verwijderd.

3.2.2.1 Steentijden

[Van 2,5 miljoen jaar geleden tot ongeveer 2000 v.C. Het is de periode uit de prehistorie waarin mensen stenen werktuigen gebruikten. De oudste vondsten tijdens het onderzoek hier zijn minstens 35.000 jaar oud.]

Over het hele pijplijntraject komen vuurstenen of silex objecten uit de steentijden voor. Ze wijzen op menselijke activiteit in die vroege en heel lange fase van de menselijke geschiedenis. Deze gegevens zijn een belangrijke aanvulling op de kennis over de steentijden in de regio. Hier zijn er nog niet veel sites gekend, maar duiken er wel regelmatig vuurstenen werktuigen op en resten van vuursteenbewerking. De drie oudste gaan wellicht terug tot het middenpaleolithicum (of middensteentijd), van 300.000 tot 35.000 jaar v.C. Men vond die drie oudste objecten in **Alveringem**, ten noorden van het dorp **Krombeke**. Daar is ook een rond vuurstenen werktuig bij, een zogenaamde Levallois-kernsteen.

[De zogenaamde Levallois-techniek is een zeer kenmerkende techniek voor het maken van stenen werktuigen in de middensteentijd (en is genoemd naar een archeologische site dicht bij Parijs). De vuursteenbewerker werkte met een kernsteen, die hij voorbereide door de zijden er eerst af te kloppen. Met gerichte slagen werden dan grote, dunne schilfers afgeslagen die als werktuig werden gebruikt!]

Zeldzaam en gaaf bewaard is de dolkkling uit het midden- tot laatneolithicum, gevonden in **Hooglede**. De lange bewerkte kling is gemaakt uit fijnkorrelige grijze vuursteen of silex. Je kon die als dolk gebruiken, maar dit lijkt nooit gebeurd. Mogelijk was de kling een grafgift of raakte hij verloren kort na voltooiing. Ook in **Ruddervoorde** (Oostkamp), vonden de archeologen een uniek vuurstenen object uit dezelfde periode: een mooi gemaakte maar nog niet volledig afgewerkte silex bijl. Hij is ergens tussen 4.300 en 2.000 v.C. gemaakt.

3.2.2.2 Metaaltijden

[Van ongeveer 2000 v.C. tot 57 v.C. Het is de periode waarin mensen metaal leren bewerken: eerst koper, dan brons en tenslotte ijzer. Omdat er nog geen

rechtstreekse geschreven bronnen zijn, maar andere volkeren (Grieken, Etrusken, Egyptenaren,...) wel al geschriften hadden, spreken we hier van de protohistorie.]

Het onderzoek heeft onze kennis over de metaaltijden en dan vooral in de Westhoek aardig bijgesteld. De vele archeologische sites op het traject tonen een sinds de middenbronstijd 'druk' bewoond landschap, al vanaf ca. 1.800 v.C. In **Hertsberge** (Oostkamp) vind je een site die bewoond werd tot de middeleeuwen.

De oudste sporen uit de metaaltijden zijn grafmonumenten, vanaf ca. 2.000 v.C. Ze bestaan uit een centraal graf onder een aarden heuvel, met rondom één tot twee cirkelvormige grachten. De heuvels zijn inmiddels verdwenen, maar de grachten zijn archeologisch duidelijk herkenbaar. Van de graven zelf werd spijtig genoeg niets meer teruggevonden. Uniek voor de Westhoek is een grafmonument met dubbele cirkelgracht in **Krombeke** (Poperinge). Met z'n 28 m doorsnede moet dit haast een baken in het landschap zijn geweest. Toch is het monument daarna langzaam verdwenen. Twee andere voormalige grafheuvels met enkele gracht vond men in **Torhout** en **Oostkamp**. In die regio kennen we al veel dergelijke monumenten. De grafheuvel in **Hertsberge**, met cirkelgracht van 36 m diameter, deed vermoedelijk twee keer dienst als begraafplaats: in het zuidwesten is een kleine cirkelgracht toegevoegd als annex. In **Oedelem** (Beernem) vond men verder twee grafkuilen met crematieresten uit de middenbronstijd.

Uit de ijzertijd troffen de archeologen ook enkele kleinere grafmonumenten met cirkelgracht aan ter hoogte van **Vleteren** en **Poperinge**.

In de late bronstijd en de vroege ijzertijd lijkt de menselijke aanwezigheid af te nemen. De meeste vondsten in verband met deze tijd gebeurden op enkele specifieke plekken, zoals op de droge rug tussen de leperlee en de Kemmelbeek in **Ieper**. Maar vanaf de late ijzertijd nemen de sporen van bewoning terug toe en zien we echte woonerven verschijnen. Een goed bewaard erf kwam aan het licht in **Roesbrugge** (Poperinge): een boerderij met houten hoofdgebouw, bijgebouwen en enkele afvalkuilen uit 330-210 v.C. Uit de grote hoeveelheid aardewerkfragmenten selecteerden de archeologen een mooie pot met specifieke lijnversiering. In **Torhout** en **Oedelem** bevonden zich ook dergelijke erven: in Torhout gaat het over een lang gebouw van ca. 11 m lang, dat je enkel aan de zes paar funderingskuilen voor de nokpalen herkent. Het gebouw in Oedelem is wellicht nog groter: hier gaat het over een drieschepig gebouw van 16 m lang en 6,5 m breed. Op het erf bevonden zich ook een waterkuil en verschillende spiekers of bijgebouwen met vier of zes palen.

3.2.2.3 Romeinse periode

[Van 57 v.C. tot 402 n.C. Het is de tijd van de Romeinse overheersing van onze streek. Er zijn geschreven bronnen, dus hier start de historie. De lokale bevolking wordt beïnvloed door de Romeinse cultuur]

Over het hele traject vind je duidelijke sporen van Romeinse nederzettingen en graven. Al in de metaaltijden bracht men het vruchtbare landschap in cultuur, de Romeinse bevolking zette dit landschap daarna nog verder naar haar hand.

Doden werden in die tijd vooral gecremeerd. Vandaar een honderdtal sporen van brandrestengraven en beenderpakgraven in de opgravingsleuf. In een brandrestengraf of *bustum* plaatste men de resten van de brandstapel in een kuil: houtskool, verbrande botfragmenten en resten van grafgiften. In een beenderpakgraf begroeven de Romeinen enkel de botresten van de brandstapel, verpakt in een stoffen pakket. Wellicht markeerde een klein aarden heuveltje die graven en kwamen ze zowel individueel als in kleinere

grafveldjes voor. Verder onderzoek zal hopelijk uitwijzen hoe deze graven en grafveldjes zich ontwikkelden.

De vele graven op en net ten westen van de Midden-West-Vlaamse heuvelrug (de grens tussen IJzerbekken en Leiebekken) bevestigen het vermoeden van de Romeinse aanwezigheid daar. Archeologen onderzochten delen van grafveldjes in **Zuidschote** (Ieper). Ook in **Staden** stootten ze op een groepje brandrestgraven. In **Ruddervoorde** (Oostkamp) vormden zeven dicht op elkaar gepakte brandrestengraven een grafveldje dat wellicht buiten de sleuf verder doorliep.

Bewoningssporen en vegetatiereconstructies wijzen op enorm toegenomen agrarische activiteiten in de Romeinse tijd. Het tracé van de pijplijn doorkruiste rond **Vleteren** en **Poperinge** bijvoorbeeld maar liefst op acht locaties een Romeins erf, en ook in het oostelijke stuk van **Zuidschote** tot **Maldegem** vond men verschillende sites met bewoning. De goed bewaarde potstalwoning in **Beernem** is hiervan één van de opmerkelijkste. In het verdiepte stalgedeelte van het woonstalhuis potte men de mest in laagjes op, vooraleer die over de akkers te verspreiden. Het vormde de kern van een landelijk erf met meer dan 200 archeologische sporen, afgebakend door een gracht. Er bevonden zich ook twee negenpalige en twee vierpalige kleine bijgebouwtjes of spiekers.

3.2.2.4 *Middeleeuwen*

[Van de 5e eeuw n.C. tot de 15e eeuw n.C.]

Na de Romeinse periode kent de verspreide bewoning een terugval. Het landschap en de dorpen evolueren dan meer naar ons hedendaagse beeld. Omdat het traject van de pijplijn de huidige dorpen vermeed, zijn er ook weinig sporen van middeleeuwse bewoning gevonden. Het maakt een vondst in **Zuidschote** (Ieper) nog opmerkelijker: vijf graven die waarschijnlijk dateren van de Karolingische periode (ca. 750-900 n.C.). De contouren van de lichamen zijn nog vaag zichtbaar, met daarbij de resten van vermoedelijk een mantelspeld en een mes. Dichtbij bevond zich een houten woonhuis. In **Vleteren** werden ook twee erven uit dezelfde periode aangesneden, met telkens één of twee gebouwen met afbakeningsgreppels rond.

Ook uit de volle middeleeuwen werden hoeves aangetroffen in **Vleteren** en **Zuidschote**. Bij de laatste vond men een met rood beschilderd hoofdgebouw terug en grijs aardewerk. Ook tussen **Staden** en **Maldegem** legden de archeologen enkele gebouwen en bijgebouwen bloot.

In het project dateren de vroegste aanwijzingen voor grootschalige artisanale activiteiten uit de middeleeuwen. In **Oedelem** (Beernem) werden drie belangrijke sites onderzocht die wijzen op grootschalige pottenbakkersactiviteiten in de regio. Tussen de Zandgrachtstraat en de Pastorijstraat bevond zich een grote middeleeuwse pottenbakkerszone met vijf verschillende productiefases, van de laat-Karolingische periode (9e eeuw) tot het derde kwart van de 12e eeuw. Het opgravingsvlak bevatte een twintigtal ovens, en vermoedelijk waren er veel meer. Men stootte op een tegel- en dakpanoven ter hoogte van de Sijselestraat, met even verderop greppels met pottenbakkersmateriaal uit de 12e tot 14e eeuw. Wellicht behoren een aantal vlakbij gevonden ontginningskuilen voor grondstoffen ook tot deze site. Ten zuiden van de Praatstraat vonden de archeologen zo'n 38.000 scherven middeleeuws aardewerk in enkele grachten en kuilen, te dateren tussen 1.125 en 1.175 n.C.

TIP: Op de tentoonstelling staat een replica (kopie) van een middeleeuws potje (op de aparte sokkel). Neem het gerust eens vast.

3.2.2.5 Eerste en Tweede Wereldoorlog

[Archeologische sporen uit de 16e eeuw en later (nieuwe en nieuwste tijd) zijn niet zo talrijk en worden op de tentoonstelling niet echt uit de doeken gedaan. Wel gaan we dieper in op de Eerste Wereldoorlog (1914-1918), waar enorm veel sporen van gevonden werden. Er is ook een object uit de Tweede Wereldoorlog (1940-1945).]

De pijplijn doorkruist de hele frontzone uit de Eerste Wereldoorlog. Daardoor konden archeologen de resten van de Grote Oorlog op een niet eerder geziene schaal onderzoeken. Meer en meer blijkt de frontstreek één aaneengesloten en op de meeste plaatsen zeer goed bewaarde archeologische zone.

Tijdens meer dan vier jaar conflict ontstonden hier tientallen frontlijnen. Aan beide zijden van een niemandsland had je een dicht netwerk van loopgraven, compleet met schuilplaatsen, artilleriestellingen en communicatielijnen. Achter de linies bouwden de legers een uitgebreide ondersteunende infrastructuur: kampen, opslagplaatsen, medische posten, munitiedepots en trainingsfaciliteiten. Ook dit hinterland komt in de sleuven naar voor. Uiteindelijk resulteert het samen in duizenden sporen uit de Grote Oorlog.

Op het pijplijntraject werden zo'n 200 loopgraven aangetroffen, in totaal 5,7 km. Nooit eerder werden zoveel loopgraven in één keer onderzocht. Ze zijn aangelegd in alle maten en vormen, door tal van legers en eenheden.

Langs beide zijden van het front vonden de archeologen ook interessante sporen in verband met de organisatie van het hinterland. Nabij **Vleteren** en **Poperinge** troffen ze resten van geallieerde kampementen aan. Aan Duitse zijde konden verschillende kampen en aanwijzingen van inkwartiering onderzocht worden.

Tijdens dit project kon men de stoffelijke resten bergen van minstens 63 vermiste soldaten. Fysisch antropologisch onderzoek leverde meer info over hun leeftijd, fysieke kenmerken en mogelijke doodsoorzaak. Vondsten bij de menselijke resten maakten het soms mogelijk om de nationaliteit en eventueel de eenheid te bepalen. Gecombineerd met DNA-analyse en historisch en genealogisch onderzoek leidde dit zelfs twee keer tot een identificatie, telkens in **Langemark**. Captain Henry John Innes Walker, een Nieuw-Zeelander in dienst van het Britse leger, sneuvelde op 25 april 1915 ter hoogte van Oblong Farm. Private John Lambert uit Newfoundland (Canada) was nog maar 17 jaar toen hij op 16 augustus 1917 het leven liet. Geboren op 16.000 km afstand van elkaar, ondergingen ze hier in Langemark eenzelfde lot. Ze werden op het New Irish Farm Cemetery in Ieper broederlijk naast elkaar begraven, samen met 12 ongeïdentificeerde soldaten "known to God": Walker al in april 2018 en Lambert in juni 2022.

Uit de Tweede Wereldoorlog werden vooral losse vondsten gedaan, zonder onmiddellijk duidelijke context. De archeologen vonden de resten van een vliegtuigbom in **Langemark**, aan de Bikschotestraat. Een opmerkelijke vondst is een quasi intact Duits MG42 machinegeweer, op het grondgebied van **Oedelem** (Beernem).

3.2.3 Specifieke regio informatie

Op de tentoonstelling wordt per locatie ook een paneel toegevoegd met specifieke informatie per regio (voorlopig zes verschillende). Daar gaan we iets dieper in op enkele onderwerpen die typisch zijn voor de locatie. We geven ze hieronder alle zes mee: kies gerust welke informatie je hieruit ook mee wil nemen.

3.2.3.1 Regio LANGEMARK – Het verhaal van de vermisten

De meeste sites van de Grote Oorlog kwamen op het grondgebied van de gemeente **Langemark-Poelkapelle** aan het licht. Archeologie vormt een grote meerwaarde voor het historische verhaal van de Eerste Wereldoorlog. Ze maakt het erfgoed tastbaar, vertelt in veel detail het lokale verhaal en onthult persoonlijke aspecten over het leven in de loopgraven. Nergens komt dit meer tot uiting dan als je stoffelijke resten van vermiste soldaten opgraaft. Archeologie opent hier de deur naar het lot van de mens in de oorlog. Tijdens het onderzoek werden minstens 63 soldaten opgegraven. Daarvan kon men er twee identificeren, beiden in Langemark. Ze kregen eindelijk een eervolle begrafenis en laatste rustplaats. Hun namen staan na al die tijd niet langer op de monumenten voor de vermisten.

Een verdwenen veldgraf

Op 30 juni 2022 werd de Canadese soldaat John Lambert door zijn Royal Newfoundland Regiment begraven op het New Irish Farm Cemetery in **Ieper**, omringd door familieleden. Diezelfde dag bezocht de familie de exacte plaats waar hij in april 2016 is teruggevonden, in een veld ter hoogte van de Melkerijstraat in **Langemark**. Dankzij een teruggevonden insigne van het regiment, historisch speurwerk en DNA-analyse, konden Canadese onderzoekers hem in 2019 identificeren.

John Lambert was een 16-jarige arbeider uit St-John's toen hij zich op 14 augustus 1916 aanmeldde voor de oorlog. Hij loog over zijn leeftijd en beweerde dat hij 18 jaar en 3 maanden oud was. Zijn 1e Bataljon Newfoundlanders maakte deel uit van de Britse 29e Infanteriedivisie. Ze moesten de Duitse verdedigingslijn ter hoogte van Langemark doorbreken tijdens de Derde Slag om Ieper, in modderige omstandigheden. Op 16 augustus 1917 sneuvelde soldaat Lambert aan verwondingen, nauwelijks twee maand na zijn aankomst aan het front. Hij werd samen met zeven andere soldaten in een veldgraf begraven, vermoedelijk bij een medische post bij de nabijgelegen boerderij Taffs Farm. Hun stoffelijke resten werden na de oorlog niet gevonden: herhaaldelijke artilleriebeschietingen hadden alle sporen uitgewist. Tot de archeologen in 2016 hun onderzoek startten en op de vergeten begraafplaats stootten.

Gewoon neergemaaid

“Waarom stoppen ze?”, vroeg een jonge Britse stafofficier. “Omdat ze allemaal dood zijn!”. Vanuit hun observatiepost in Mouse Trap Farm overschouwden ze het slagveld. De Duitse tegenstander had er in maar twintig minuten meer dan 2.000 Britse beroepssoldaten uitgeschakeld. Het was zondag 25 april 1915. Rond 6 u. 's ochtends was het 1e Bataljon van het Royal Warwickshire Regiment in een gesloten colonne tegen een lichte glooiing opgetrokken. In het schemerduister tekenden zich op de top van de heuvel enkele boerderijgebouwen af, met daarachter Kitchener's Wood, het uiteindelijke doel. “Ik zie nog altijd voor me hoe ze opgesteld stonden in een lange lijn, toen de Duitse machinegeweren het vuur openden. Het was meelijwekkend hoe ze gewoon neergemaaid werden”, liet een Canadese soldaat optekenen. Zeventien officieren en vijfhonderd soldaten van het regiment sneuvelen of raakten gewond of vermist.

Een eeuw later volgt het Fluxys-tracé bijna exact de aanvalsroute van de Warwickshires. In een strook van 500 m vonden de archeologen stoffelijke resten van vijftien soldaten: tien Britten, een Duitser en vier soldaten van onbekende nationaliteit. In een grote bomkrater troffen ze twee militairen aan in volledige uitrusting, inclusief insignes van het Royal Warwickshire Regiment op de kepie. Uniformknopen en kraagbadges wezen op een

officier. Naast zijn militaire uitrusting, zoals een kniptang en een veldfles, had hij ook een portemonnee, een fluitje, een zakmes en een verrekijker bij zich. In de portemonnee zat een zilveren medaillon, met daarop de initialen "H. J. I. W.". Ze bleken ook op het deksel van de verrekijker te staan, en gaven een unieke match met een officier van het regiment: kapitein Henry John Innes Walker.

"Come on, Lads!"

Henry Walker werd geboren op 12 februari 1890 in Remuera, Nieuw-Zeeland. Via een legercarrière in India, waar hij het 1e Bataljon Royal Warwickshires vervoegde, arriveerde hij op 23 augustus 1914 in Frankrijk als onderdeel van de Britse 4e Divisie. De eerste winter in de loopgraven bracht Walker door in de regio Ploegsteert. Hij nam er actief deel aan het befaamde kerstbestand en was getuige van ontmoetingen in het niemandsland en de bekende voetbalmatch tussen Engeland en Duitsland. Op 25 april 1915, tijdens de aanval richting Kitchener's Wood, raakte kapitein Walker vermist. Ooggetuigenverslagen zeggen dat hij zijn manschappen met getrokken revolver aanmoedigde: "Come on, lads!" Hij werd getroffen toen hij uit een bomkrater opsprong en werd niet meer teruggevonden. Exact in die omstandigheden troffen de archeologen zijn stoffelijke resten aan.

3.2.3.2 Hooglede, Staden en Lichtervelde

Binnen het werkingsgebied van de intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst RADAR sneed het pijplijntracé de gemeenten Staden, Hooglede en Lichtervelde aan. In **Lichtervelde** kwamen geen extra archeologische sites aan het licht, omdat men er langs de bestaande Air Liquide-leiding werkte. In **Staden** en **Hooglede** wees het archeologisch onderzoek dan weer op menselijke bewoning vanaf de late ijzertijd tot vandaag, met wat passage in de prehistorie. Dit leidde naar nieuwe inzichten, maar evengoed bevestigden ze specifieke regionale patronen.

Kolenbranders en boeren

Typisch voor de Mandelvallei zijn de houtskoolmeilers of kolenbranderskuilen: de laatste getuigen van een grootschalige houtskoolproductie uit de Romeinse periode. Kolenbranders trokken de bossen in om blokken eikenhout tot houtskool te smoren. Houtskool was omwille van zijn hoge energie-efficiëntie zeer geschikt voor metaalbewerking en huishoudelijk gebruik. Het grote aantal kolenbranderskuilen in de Romeinse periode wijst op een landschap waarin, naast landbouw, ook bosexploitatie economisch belangrijk was.

Romeinse boerderijen liggen in de RADAR-regio meestal bij beken. Verrassend was dan ook de vondst van een landelijk Romeins erf op de westflank van de Midden-West-Vlaamse heuvelrug. Ook het Alphen-Ekeren huistype met zijn centrale nokstaanders wijkt af van de huistypes met kruisvormige en rechthoekige krachtenverdeling van elders in de regio. De talloze Romeinse brandrestengraven op en net naast de heuvelrug wijzen daar bovendien op een vrij intensieve Romeinse bewoning.

In de volle en late middeleeuwen start de volledige ontginning van het landschap tot wat we vandaag omschrijven als de groentetuin van Europa. In **Hooglede** en **Staden** bestaan de middeleeuwse cultuurlandschappen uit – intussen gedempte – haaks op elkaar staande greppels en grachten. Ze bakenen landbouwpercelen en erven af. Men leefde in houten huisjes en voorzag mens en dier van water door de aanleg van poelen en waterkuilen.

Munitiedepot in Vijfwegen

Het gehucht Vijfwegen was ten tijde van de Eerste Wereldoorlog een knooppunt van (spoor)wegen. Op de grens van **Staden** en **Poelkapelle** vervulde het toen een belangrijke logistieke functie voor het Duitse leger. Zo werd een unieke structuur voor de opslag van munitie opgegraven aan de Kampstraat. Afvalkuilen aan de Rekestraat wijzen dan weer op de huisvesting van Duitse soldaten. De kuilen bevatten een mengeling van Duits en lokaal materiaal en vertellen ons meer over het dagelijks leven vlak achter het front.

3.2.3.3 *Maldegem*

Op het grondgebied van Maldegem vonden archeologen in de sleuf te weinig sporen om hier nog verdere opgravingen te voorzien. Wel leerden we bij over het vroegere landschap, voornamelijk ter hoogte van de Nieuwstraat - Haantjesveld - Biezeveldstraat. In de bodemprofielen van de sleuf werd een veenlaag aangetroffen uit het eind van de laatste ijstijd, het Weichseliaan.

Toendra

In die periode was **Maldegem** en omgeving een toendra, zoals vandaag het Scandinavische Hoge Noorden. Door de wind werden vervolgens zandlagen afgezet, het zogeheten dekzand (Pleniglaciaal). Dit vormde ook de dekzandruggen tussen Gistel en Maldegem en tussen Maldegem en Stekene.

Jager-verzamelaars op de beboste dekzandrug

Door een klimaatopwarming aan het einde van die ijstijd (ca. 14.000 jaar geleden, Bølling/Allerød) konden verschillende plantensoorten in het gebied aarden. In de omgeving van Maldegem werd toen in een laagte veen gevormd. Hierin zijn pollenkorrels of stuifmeel teruggevonden van onder meer de jeneverbes, de duindoorn en de dwergberk. Deze soorten vestigden zich op de open zandgronden. Ook de boombek gedijde hier goed. Daardoor ontstonden berkenbossen en later berken-dennenbossen. De dekzandrug was dan ook zonder meer een waardevol gebied voor jagers-verzamelaars.

Elanden in Maldegem

Nadien werd het klimaat tijdelijk weer kouder (ca. 12.800 jaar geleden, Jonge Dryas). Het landschap werd opener en grassen en zeggen breidden uit. Sporen van mestschimmels wijzen zelfs op de aanwezigheid van elanden.

3.2.3.4 *Brugge en Ommeland*

In Brugge en Ommeland, het werkgebied van de Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst Raakvlak, sneed de pijlpijn door delen van **Beernem**, **Oostkamp** en **Torhout**. Archeologen troffen hier sporen en vondsten aan van de prehistorie tot en met de Tweede Wereldoorlog: van een vuurstenen bijl (4.300-2.000 v.C.) tot een Duits MG42 machinegeweer (1940-1945).

Funeraire sporen van de bronstijd tot en met de Romeinse periode

Langs de Proosdijstraat in **Hertsberge** (Oostkamp) bevond zich de grootste archeologische zone van deze regio. De site heeft een duidelijk religieus funerair karakter en geeft een mooi overzicht van de evolutie van begrafenisrituelen doorheen de tijd. De oudste sporen komen uit de vroege tot midden bronstijd: een kringgreppel van een grafmonument met 36 m diameter en een drieschepig gebouw. Het monument vertoont sporen van aanpassingswerken en dus van hergebruik. Uit de overgang van late ijzertijd naar vroeg-Romeinse periode onderzochten de archeologen restanten van drie rechthoekige grafmonumenten of *enclos*. Binnen deze structuren vonden zij negen

brandrestengraven én beenderpakgraven. De grote hoeveelheden aardewerk uit de laat-Romeinse periode, een dodenhuisje en de vermoedelijke aanwezigheid van een ritueel bos, wijzen op een eeuwenlang funerair gebruik van deze locatie.

Een tweede kringgreppel in **Torhout**, langs de Bakvoordestraat, begrenste oorspronkelijk een grafheuvel uit het finaal neolithicum of de bronstijd. Met een diameter van 23 m en een hogere ligging vormde het grafmonument duidelijk een baken in het landschap.

In **Ruddervoorde** (Oostkamp) werd langs de Schaarstraat een klein Gallo-Romeins grafveldje gevonden van zeven dicht op elkaar gepakte brandrestengraven. In die graven trof men resten van kookpotten aan, vermoedelijk van op de brandstapel. Maar men vond er ook volledige recipiënten, als grafgift bijgezet in nissen. In een van de graven bestond de grafgift uit een scheermes en bijhorend slijpplaatje.

De pottenbakkerssite in Oedelem

De heuvelrug tussen **Oedelem** (Beernem) en Zomergem, ten oosten van Brugge, bevat veel klei, perfect om potten te bakken. Tijdens het onderzoek werden daar dan ook verschillende sites aangetroffen die wijzen op intensieve pottenbakkersactiviteit in de vroege en volle middeleeuwen.

Eén van de pottenbakkerssites bevond zich tussen de Zandgrachtstraat en de Pastorijstraat. Daar ontdekten archeologen een twintigtal middeleeuwse ovens. Bij de studie van het aardewerk uit de ovenstructuren werden vijf verschillende productiefases aangetroffen, van tussen de 8e en 12e eeuw. Daarnaast trof men ook sporen van kleiwinningsputten aan en enorme hoeveelheden pottenbakkersafval. De Oedelemse kookpotten en voorraadpotten hadden veel succes: op verschillende plaatsen in en rond Brugge vonden archeologen er resten van terug.

Langs de Gitsstraat in **Torhout** werden een greppel en een deel van een loopgraaf uit de Eerste Wereldoorlog onderzocht. Het aantal vondsten was groot, met onder meer fragmenten van helmen en van glazen flessen, een gasmaskerbus en verschillende kogels.

3.2.3.5 Kortemark

Op Kortemarks grondgebied bracht de aanleg van de gasleiding weinig archeologische vondsten. Het traject flirtte ook maar even met de zuidoostelijke grens van Kortemark.

Nepbomkraters en oefenloopgraven

Naast verspreide, gedempte perceelsgrachten uit vroegere periodes, zijn ook enkele Duitse oefenloopgraven aangesneden. Ze maakten deel uit van een Duitse oefensite voor de infanterie tijdens de Eerste Wereldoorlog, half verscholen in het Leenbos. Op een luchtfoto uit 1917 zie je het volledige complex (230 op 180 m). Het bootst het echte front in de westhoek na: aan de ene kant van een niemandsland een vijandelijke frontlinie, aan de andere kant een eigen stelling, met twee aanvalsliepgraven, verbindingsloopgraven en een naderingsloopgraaf. De vele nepbomkraters maakten de training realistischer.

Verborgen in de bossen

Dergelijke oefenloopgraafstelsels kwamen heel veel voor, ook in Engeland. Daar zijn zelfs sites met exacte kopieën van onze frontloopgraven bekend. Het Britse leger oefende er voor de strijd in onze contreien. Onderzoek van historische luchtfoto's in Vlaanderen bracht in zowat elke provincie tot ver achter de linies oefenterreinen aan het licht. Hun

geïsoleerde ligging en oriëntatie onderscheidt ze eenvoudig van het echte front, net als het feit dat ze niet aansluiten op andere loopgraven in de omgeving.

Voor de oefenterreinen in bossen zijn vandaag zeer goed bewaard, omdat ze bij de wederopbouw niet werden genivelleerd. Dankzij digitale technieken als LiDAR – laserscans vanuit vliegtuigen – komen er tientallen van deze sites aan het licht in bossen, maar ook in duin- en heidegebied, zoals in de Duinbossen van De Haan.

3.2.3.6 *Vleteren*

In het werkgebied van de Intergemeentelijke Onroerendergoeddienst CO7 sneed de pijplijn de gemeenten **Poperinge, Vleteren, Ieper** en **Langemark-Poelkapelle** aan. Het onderzoek toont het grote archeologisch potentieel van dit gebied: op meer dan honderd onderzochte locaties deed men vondsten. De ouderdom ervan varieert van de prehistorie tot en met de Eerste Wereldoorlog.

Talrijke Romeinse sporen in Vleteren

Opvallend is het grote aantal sites uit de Romeinse periode in de regio rond **Vleteren**. Over zowat 14 km lengte vond men dertien directe of indirecte aanwijzingen van Romeinse bewoning. Vooral van de 1e tot en met de 3e eeuw n.C. trokken veel Romeinse boeren richting deze vruchtbare zandleemgronden.

Fragmenten van gebruiksvoorwerpen bieden een blik op het alledaagse leven op die boerderijen: een vuurbok, een houten schop, een houten kom, maalstenen... Onderzoek op afvalkuilen en brandrestengraven toont bovendien dat men op de akkers broodtarwe, spelttarwe, lijnzaad, bieten, erwten en tuinbonen teelde. Langs de Lindestraat in Vleteren stootten de archeologen ook op resten van een kleine smidse op een boerderij.

Zes grafheuvels en veertig brandrestengraven

Waar er gewoond wordt, worden ook mensen begraven. De grafheuvels uit de metaaltijden spreken het meest tot de verbeelding. Tussen **Krombeke** en **Oostvleteren** vond men er niet minder dan zes in de sleuf. Dit betekent dat er hier buiten het onderzoekstraject nog veel meer van moeten zijn. Onder de grafheuvels uit de metaaltijden vond men geen resten van begravingen meer. Dit was wel het geval bij de circa veertig brandrestengraven uit de late ijzertijd en de Romeinse periode.

Wat leren de vondsten uit de brandrestengraven ons?

Onderzoek op de resten van het gecremeerde bot, leerde dat maar een deel van het bot in een kuil werd begraven. De onderzoekers konden veertien volwassenen- en vijf kindergraven onderscheiden. Bij drie individuen werd beenvliesontsteking vastgesteld. Overledenen cremeerde men vermoedelijk aangekleed, want er werden ook schoennageltjes aangetroffen. Verbrande scherven en metaal tonen ook dat men grafgiften meegaf op de brandstapel. Om een hoge verbrandingstemperatuur te bekomen, bestond die voornamelijk uit eikenhout.

3.2.4 **Outro op de tentoonstelling**

De resultaten van het onderzoek zijn ongezien, met sporen van duizenden jaren landschap, bewoning, begraving, ambachten en conflict. Het onderzoek leverde tonnen archeologisch materiaal met meer dan 170.000 vondstnummers – van kleine scherfjes aardewerk tot volledig bewaarde voorwerpen – , verpakt in 787 dozen die in 3 depots bewaard worden. Er zijn tal van sporen van bewoning aangetroffen over alle perioden heen, zo'n 200 skeletten, 100 Romeinse brandrestengraven, verschillende grafheuvels en

enclos uit metaaltijden en Romeinse periode, 63 vermiste soldaten uit de Eerste Wereldoorlog en meer dan 200 stukken loopgraaf (van in totaal 5,7 km lang).

Dat is allemaal heel veel werk geweest: de onderzochte sleuf was zo'n 80 km lang. Zo'n 130 archeologen en andere deskundigen waren actief tijdens en na de opgraving, en werkten met Fluxys, de aannemers en de munitiedetectiebedrijven samen om de klus binnen de vooropgestelde tijd te klaren. "Gif mo goazel", dus.

Heel veel werk, maar een unieke kans om meer te weten te komen over ons eigen verleden en een volledige doorsnede van de provincie West-Vlaanderen te maken.

--- Als afsluiter kan er bij de leerlingen gepolst worden wat ze er van vonden. Wat vonden de leerlingen zelf het meest verrassend/raar/leuk....uit het verhaal? Wat is hun favoriete archeologische vondst in de expo? Zouden ze graag zelf later aan zo'n opgraving meewerken?

3.3 ARCHEOLOGIE BINGO

Er zijn een reeks verschillende Gif mo Goaze-BINGO kaarten gemaakt, die je in bijlage kan vinden. Verdeel de bingoformulieren over de leerlingen bij het bezoek aan de expo.

Als ze het woord of de zin horen of de afbeelding of het voorwerp zien tijdens de uitleg, mogen ze dat afvinken. De eerste die een rij kan afvinken, heeft bingo!

4 CREATIEVE OPDRACHT: SPOREN IN GEWASSEN

In de podcast wordt er gesproken over sporen in gewassen (of *crop marks*), en hoe je bijvoorbeeld bronstijdcircels kan herkennen door middel van luchtfotografie omdat planten anders groeien op archeologische sporen. Als creatieve opdracht, kunnen de leerlingen proberen een van de archeologische sites na te maken waarover ze hebben geleerd in de tentoonstelling. De sites zelf zijn immers opgegraven en weg, maar op die manier proberen we te recreëren hoe ze er misschien hebben uitgezien voor de archeologen aan de slag gingen.

Hieronder (zie 6. Bijlage) 3 opties van teruggevonden grondplannen:

- een grafcirkel uit de bronstijd (vb. Poperinge)
- een Romeinse boerderij of potstalwoning (vb. Beernem)
- loopgraven uit de Eerste Wereldoorlog (vb. Ieper)

Benodigdheden:

- Bakje of doosje
- Zakje tuinkers-zaad
- Kleine steentjes of grind
- Grond of compostgrond
- Watersproeier
- Plasticfolie

Activiteit:

- Kies één van de grondplannen van het Fluxystraject om na te maken
- Gebruik de kleine stenen of grind om de vorm na te maken in je doosje of bakje

- Voeg (compost)grond toe aan je bakje. Vul eerst de doos langs de stenen en voeg pas op het einde een klein laagje grond toe over de stenen.
- Verspreid zadjes waterkers over heel het doosje
- Geef voldoende water
- Plak een laagje plasticfolie over het doosje en prik er een paar gaatjes in
- Zet het doosje op de vensterbank of ergens anders warm en in het licht. Geef geregeld water. Na een week heb je normaal al goed resultaat.
- Bestudeer je zelfgemaakte *crop marks*

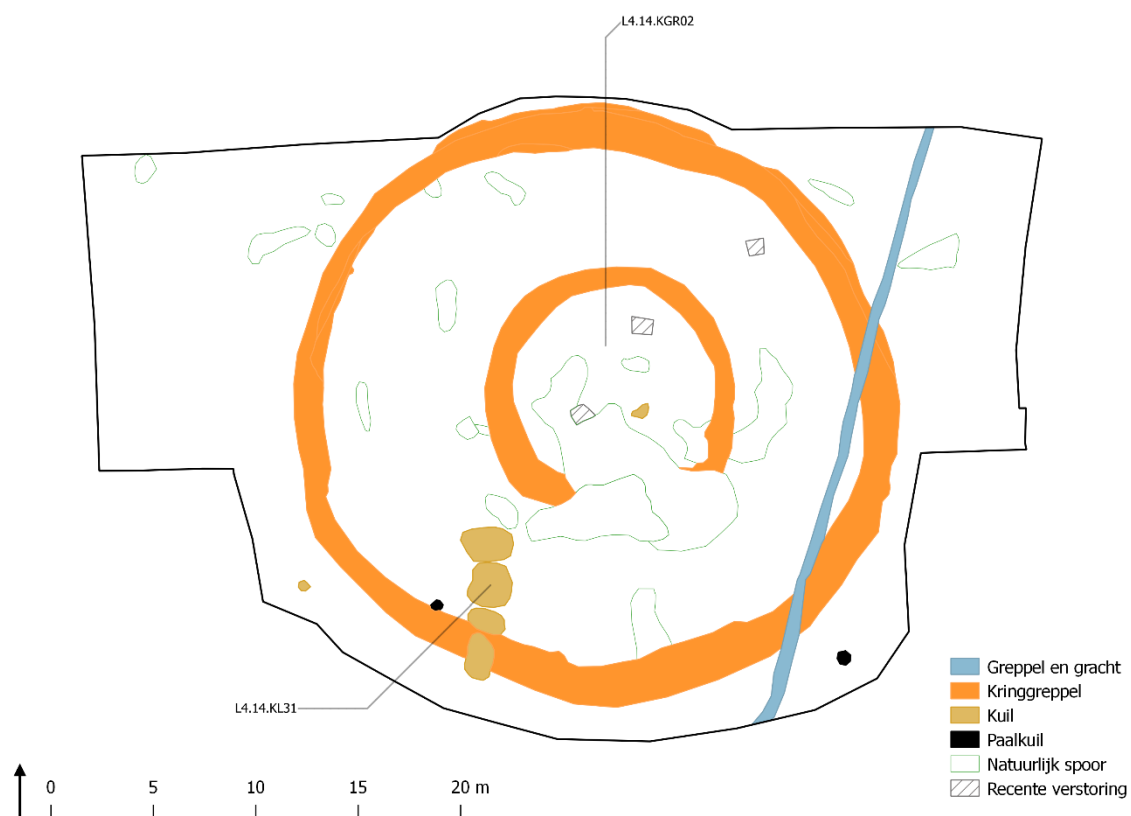
5 EXTRA'S

- [Provincie](#) (dienst Erfgoed):
Het project De Tijdreizigers start vanuit het ontdekken van onroerend erfgoed uit de buurt van de school. Door het onderzoeken van het verleden komen heel wat vragen naar boven. In het tweede deel van het project nemen we het erfgoed om er een STEAM-link mee te maken. We gaan ontwerpend aan de slag. De Tijdreizigers is een boeiend project met veel aandacht voor onderzoekend & ontwerpend leren en participatieve werkvormen. Meer weten?
www.detijdreizigers.be
- [IOED Radar](#) (Hooglede, Ingelmunster, Izegem, Lichtervelde, Moorslede, Roeselare, Staden en Wingene):
Het bezoek kan voorbereid of uitgeleid worden met behulp van de archeologiekoffer [Archeo-logisch toch!](#) die gratis kan uitgeleend worden.
- [IOED Raakvlak](#) (Brugge, Beernem, Damme, Jabbeke, Knokke-Heist, Oostkamp, Torhout en Zedelgem):
Ga aan de slag met archeologische uitdagingen op [1-2-3 archeologie – Uitdagingen voor junior-archeologen](#), voor iedereen toegankelijk en leuk om te doen!
- Kortemark (IOED Polderrand):
Scholen kunnen een archeologiekoffer aanvragen en uitlenen bij de dienst Vrije Tijd van Kortemark. Vooral gericht op 3e graad basisonderwijs, maar kan ook ruimer gebruikt worden. Meer info :
<https://www.cultuurkuur.be/agenda/e/archeologische-koffer/b912924d-04fc-4029-a939-553eb24f0222>

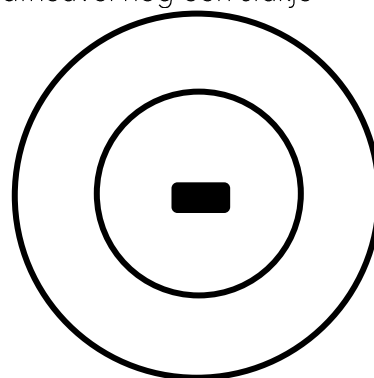
6 BIJLAGE – GRONDPLANNEN VOOR OPDRACHT ‘SPOREN IN GEWASSEN’

6.1 GRAFCIRKEL

Hier zie je het grondplan (bovenaanzicht in tekening) van een **Bronstijd** grafmonument van 26 meter groot in Poperinge. In het midden bevond zich het graf (niet zichtbaar hier, maar er was wel een kuiltje), afgedekt met een heuveltje. Rond de heuvel lag een eerste gracht (oranje), en daarrond nog een tweede, grotere gracht. De heuvel is verdwenen, maar de grachten vinden de archeologen nog terug.

In Nederland hebben ze zo'n monument nagebouwd. Dat geeft een beetje een idee van hoe het er zou kunnen gezien hebben. In Poperinge was de grafheuvel nog een stukje groter!

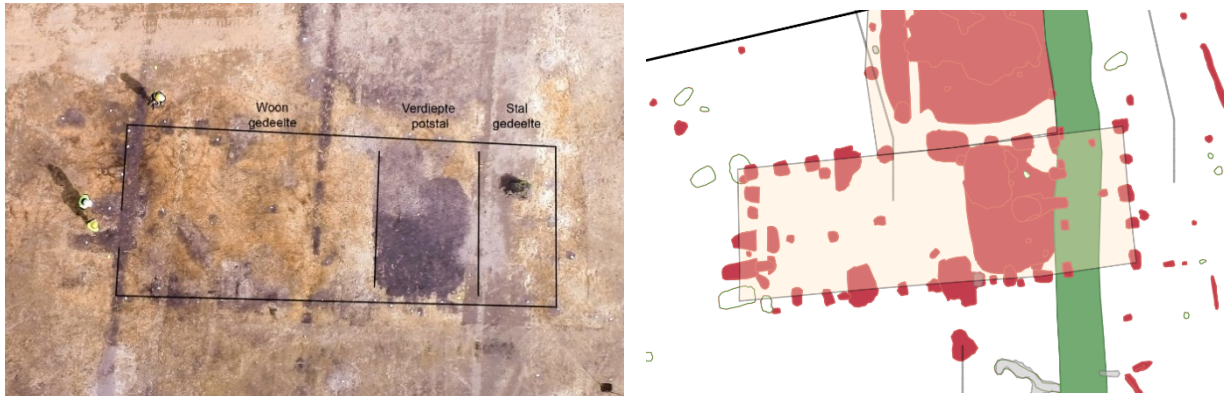

TIP: Leg met je steentjes de twee cirkels van de grachten. Misschien ook een graf in het midden van de grafheuvel?

6.2 ROMEINSE BOERDERIJ OF POTSTALWONING

In Beernem vonden de archeologen een boerderij uit de Romeinse tijd. Ze vonden enkel de kuilen van de palen van het houten gebouw, en een grote zwarte vlek in één deel van het gebouw: dat was de plek waar het vee op stal zat. Het was dus een woning mét stal! De donkere vlek is een restant van mest en hooi van de dieren (dat noemen ze een potstal).

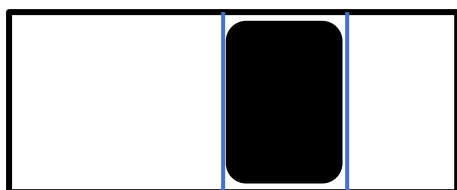
Hieronder zie je een drone foto van het grondplan van de woning. Zie je de archeologen staan? Daarnaast zie je een grondplan dat de archeologen tekenden; elke vlek is een paalkuil, en ook de donkere vlek in de stal is ingetekend.

Als je in gedachten op elke paalkuil een houten paal zou zetten, en een dak erop, dan zie je al snel een houten boerderij verschijnen! De archeologen maken tekeningen van hoe zo'n Romeinse boerderij er uit zo kunnen gezien hebben.

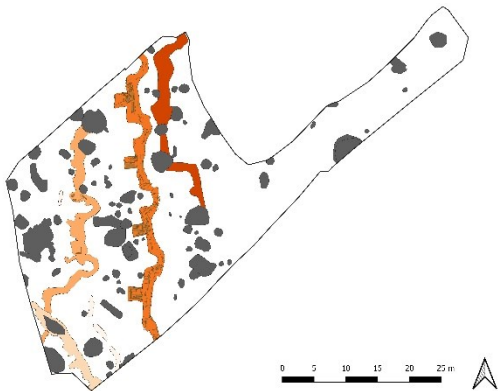

TIP: vorm met de steentjes de plattegrond van het gebouw, dus de vorm van de muren en tussenmuren. Leg het stalgedeelte vol met steentjes!

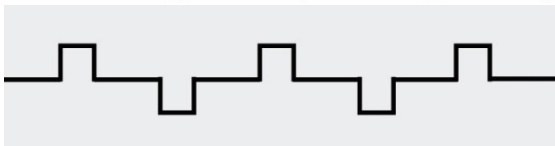
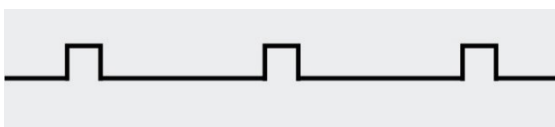

6.3 LOOPGRAVEN UIT DE EERSTE WERELDOORLOG

De gasleiding van Fluxys liep door het hele frontgebied van de Eerste Wereldoorlog, en daardoor werden ook veel loopgraven gevonden: meer dan 200! De loopgraven zijn na de oorlog opnieuw gevuld met aarde, maar de archeologen kunnen ze makkelijk herkennen, opnieuw uitgraven, en onderzoeken. Op de bodem vinden ze meestal houten loopplanken.

In een oorlog maken de soldaten schuilplaatsen om zich te beschermen. Zo graven ze lange loopgraven waarin ze zich kunnen verschuilen, en waarin ze onzichtbaar zijn voor de vijand. Die loopgraven hebben een speciale vorm. Ze gaan nooit zomaar rechtdoor, maar gaan in zigzag of gekarteld, of gebogen. Dat is om de soldaten nog beter te beschermen. In oranjefinten zie je hier enkele loopgraven uit de Fluxys-opgraving in leper. Zie je de gekartelde vorm?

TIP: gebruik een van de typische vormen van een loopgraaf hiernaast en leg de steentjes in die vorm in je schaalpje.

Provincie West-Vlaanderen | dienst Erfgoed

erfgoed@west-vlaanderen.be

050 40 32 57